

Innhold

Forord	7
KAPITTEL 1	
INNLEDNING. DE STORE LINJENE	19
1.1 Hovedlinjene i boka	19
1.2 Om helserettens karakter og mangfold	20
1.3 Helserettens formål, ideer og prinsipper	20
1.3.1 Innledning	21
1.3.2 Om «de høye juridiske idealer»	22
1.3.2.1 Oversikt	22
1.3.2.2 Rettferdighetens plass i norsk helserett	24
1.3.2.3 Om rettigheter i helseretten	31
1.3.2.4 Rettssikkerhet som ideal og realitet	36
1.3.2.5 De konkrete medisinsk/helsemessige og samfunnsorienterte mål	43
1.3.2.6 Integreringen juss, fag og etikk	48
KAPITTEL 2	
HELSERETTENS HISTORIE – NOEN HOVEDTREKK	55
2.1 Historisk innledning	55
2.2 Trekk av den eldste historien	56
2.3 Den første store helserettsbølgen – 1848 til 1958	57
2.4 Helseretten i 1960- og 70-årene	62
2.5 Helseretten i 1980–1990-årene	65
2.6 Helseretten på 1990-tallet og senere. «De store lovreformenes tid»	66
KAPITTEL 3	
ALMINNELIG PASIENTRETT	70
3.1 Innledning. Om pasienter og rettigheter	70
3.2 Retten til frivillighet. Kravet til det informerte samtykke mv. .	73
3.2.1 Tematikken og rettsgrunnlaget	73
3.2.2 Selvbestemmelsens og samtykkets innhold	78
3.2.3 Hvilke pasienter kan avgi et gyldig og bindende samtykke?	83
3.2.3.1 Hovedreglene	83
3.2.3.2 Noen spesielle regler angående samtykkekompetanse	85
3.2.4 Hvorfor kreves samtykke?	88

3.2.5	Samtykkekravets form – hvordan skal pasienten samtykke?	90
3.2.6	Litt om rettspraksis og samtykkekravet	91
3.3	Retten til nødvendig helsehjelp	95
3.3.1	Hovedreglene	95
3.3.2	Om øyeblikkelig hjelp-pasienter	95
3.3.2.1	Oversikt	95
3.3.2.2	Den personelle øyeblikkelig hjelp-plikten	96
3.3.2.3	«Øyeblikkelig hjelp-tvang»? Skal helsehjelpen gis dersom pasienten protesterer?	97
3.3.2.4	Den institusjonelle øyeblikkelig hjelp-plikten mv.	100
3.3.3	Retten til nødvendig spesialisthelsehjelp, til vurdering og behandling mv.	102
3.3.3.1	Innledning. Hva er spesialisthelsetjeneste?	102
3.3.3.2	Vilkår for rett til nødvendig spesialisthelsehjelp	103
3.3.3.3	Rett til faglig vurdering og fornyet vurdering	107
3.3.4	Retten til helsehjelp fra kommunehelsetjenesten.	109
3.3.4.1	Kommunehelsetjenesteloven og forslaget til felles kommunal helse- og omsorgslov	109
3.3.4.2	Retten til nødvendig helsehjelp etter kommunehelsetjenesteloven.	109
3.3.4.3	Retten til sykehjemsplass – en «glemt» rettighet?	113
3.3.4.4	Retten til pleie og omsorg	114
3.3.4.5	Fastlegeordningen	117
3.3.4.6	Retten til individuell plan.	121
3.3.5	Rett til nødvendig helsehjelp for noen spesielle typer pasienter.	123
3.3.5.1	Fangers pasientrettigheter	123
3.3.5.2	Rett til helsehjelp for ulovlige innvandrere, «papirløse asylsøkere», «kirkeasylanter» mv.	127
3.3.5.3	Rett til helsehjelp for «rusmisbrukspasienter».	134
3.3.5.3.1	Behovet for særskilt rettsbeskyttelse	134
3.3.5.3.2	Sprøyteromstilbudet.	137
3.3.5.3.3	LAR – Legemiddelassistert rehabilitering av opioidavhengige	141
3.4	Retten til å velge sykehus	144
3.5	Rett til syketransport	145
3.6	Retten til forsvarlig og omsorgsfull helsehjelp	146
3.6.1	Innledning	146
3.6.2	Det profesjonelle/personelle forsvarlighetskravet	146
3.6.3	Det organisatorisk/institusjonelle forsvarlighetskravet	151
3.6.4	Retten til omsorg, medmenneskelighet og høflighet	153
3.6.5	Konsekvenser av brudd på forsvarlighets- og omsorgskravet	155

3.7	Taushetsplikt og taushetsrett. Regler om taushet, diskresjon og «det medisinske personvern»	156
3.7.1	Innledning	156
3.7.2	Taushetspliktens gjenstand og begrunnelse	160
3.7.3	Når har helsearbeideren taushetsplikt?	162
3.7.4	Unntakene fra taushetsplikten	164
3.7.4.1	Innledning	164
3.7.4.2	Unntak fordi pasienten samtykker.	164
3.7.4.3	Vurderingspregete unntak	166
3.7.4.4	Dyrevern	171
3.7.4.5	Lovbestemte unntak, opplysnings- og meldeplikter	172
3.7.4.6	Unntak fra taushetsplikten som skal sikre den nødvendige informasjonsflyt og kommunikasjon av hensyn til pasienten og/eller systemet.	175
3.7.4.7	Unntak fra taushetsplikten fordi helsearbeideren er sakkyndig	181
3.7.4.8	Taushetspliktreglene og helsearbeiderens vitneplikt – vitneforbudsreglene	182
3.7.4.9	Unntak fra taushetsplikten pga. forskning	183
3.7.4.10	Unntak pga. opplysninger til forsikringsselskaper	184
3.7.4.11	Unntak fra taushetsplikten pga. etterkontroll av særreaksjoner	185
3.7.5	Taushetspliktens varighet.	185
3.8	Retten til informasjon og kommunikasjon	188
3.8.1	Hovedreglene	188
3.8.2	Unntak fra informasjonsplikten	194
3.8.2.1	Selvbestemmelsesregelen.	194
3.8.2.2	«Hensynsregelen»	194
3.8.2.3	«Utilrådelighetsregelen»	196
3.9	Retten til medvirkning	196
3.10	Journalinnsynsretten – en spesiell informasjonsrett	199
3.10.1	Hovedregelen	199
3.10.2	Unntakene fra journalinnsynsretten	200
3.10.3	De pårørendes rett til journalinnsyn.	202
3.11	Journalføring/dokumentasjon. Retten til god journalføring	203
3.11.1	Om journalføring	203
3.11.2	Rett til at det føres journal – plikten til å føre journal	204
3.11.3	Krav til journalens innhold	204
3.11.4	Om retting og sletting av journal	206
3.11.5	Overføring og utlån av journal.	208
3.11.6	Spesielle krav til elektronisk journal	208
3.11.7	Regler om bruk av journalen som bevis i sak om helsepersonells yrkesutøvelse	209
3.12	Pasientens klagerettigheter mv.	209

3.12.1	Klagereglene i pasientrettighetsloven og andre klageregler	209
3.12.2	Pasient- og brukerombudet	214
3.12.3	Sivilombudsmannen	216
3.13	Pasienter og menneskerettigheter – noen hovedregler	217
3.13.1	Innledning	217
3.13.2	Generelle menneskerettighetsregler, og noen spesielle	218
3.13.3	Menneskerettigheter og norske domstoler	223
3.13.4	Eksempler på konflikter og overgrep	224
KAPITTEL 4		
SPESIELL PASIENTRETT		
	SPESIELL PASIENTRETT	227
4.1	Rettsreglene for den psykiatriske pasient	227
4.1.1	Reglenes system og anvendelse	228
4.1.2	Samtykkeproblematikken i psykiatrien	229
4.1.3	Rett til å nekte overføring fra frivillighet til tvang	230
4.1.4	Retten til å medvirke og uttale seg	230
4.1.5	Rett til vern om personlig integritet og respekt for pasientens syn	231
4.1.6	Hvem er pasientens pårørende?	232
4.1.7	Retten til advokat og fullmektig	232
4.1.8	Pasientens rett til fri kommunikasjon mv.	233
4.1.9	Tvungent psykisk helsevern	234
4.1.9.1	Oversikt	234
4.1.9.2	Fellesreglene for tvungen observasjon og tvungent psykisk helsevern	235
4.1.9.3	Tvangsinnleggelsen mv.	240
4.1.9.3.1	Det materielle grunnvilkår	240
4.1.9.3.2	Tilleggsvilkårene	243
4.1.9.3.3	Det tredje tvangsvilkår er helhetsvurderingen	247
4.1.9.4	Rett til å kreve opphør av det tvungne psykiske helsevern	249
4.1.9.5	Automatisk og etterfølgende kontroll av tvangsvedtaket	250
4.1.9.6	Hva vet vi om tvangsbruken? Hvem er «tvangspasienten?»	250
4.1.9.7	Hva tvungent psykisk helsevern kan omfatte	252
4.1.9.7.1	Døgnopphold eller tilbud tilknyttet hjemmet	252
4.1.9.7.2	Tvangsbehandling i det psykiske helsevern	255
4.1.9.7.3	Tvangsernæring ved «alvorlig spiseforstyrrelse»	260
4.1.9.7.4	Tvangsmidler i det psykiske helsevern – system og vilkår	261

4.1.9.7.5	Andre frihetsinngrep overfor pasienten – undersøkelser, beslag, urinprøver mv.	267
4.1.9.7.6	Noen særregler om barn som psykiatriske pasienter.	270
4.1.9.8	Kontrollkommisjonene – et tradisjonelt kontrollorgan	272
4.1.9.8.1	Innledning og historikk	272
4.1.9.8.2	Kontrollkommisjonens oppgaver – oversikt	272
4.1.9.8.3	Kontrollkommisjonens system og funksjonsmåte	274
4.1.9.8.4	Domstolskontroll med kontrollkommisjonens vedtak	276
4.1.9.8.5	Hvordan fungerer kontrollkommisjonene? .	276
4.1.9.9	Dom på overføring til tvungent psykisk helsevern. . .	277
4.1.9.9.1	Systemet og reglene.	277
4.1.9.9.2	«Fareprognoser»	280
4.1.9.10	Psykisk lidelse, kriminalitet og rusmisbruk	283
4.1.9.11	Resymé og kritiske vurderinger	285
4.2	Smittevernpasienter.	289
4.2.1	Smittevernlovens system	289
4.2.2	Rettigheter etter smittevernloven.	289
4.2.3	Plikter for helsepersonell og offentlige instanser.	291
4.2.4	Fangers rett til rene sprøyter etter smittevernloven	293
4.2.5	Frivillig smittevernhjelp og annen helsehjelp til narkomane på gata	297
4.2.6	Smitte og straff.	298
4.3	«Bioteknologiske pasienter» – noen hovedregler	302
4.3.1	Bioteknologi – rettsregler og system	302
4.3.2	Infertilitetspasientens rettigheter, om lesbiske rettigheter mv.	305
4.3.3	Diskusjonen om «retten til assistert befruktning» og «retten til å få barn»	309
4.4	Rettsregler om abort	311
4.4.1	Hovedreglene; «Abortretten», selvbestemmelsesretten og retten til nødvendig helsehjelp	311
4.4.2	Mer spesielle regler	313
4.5	Transplantasjon. Bruk av fostervev mv.	315
4.6	Tiltak uten primært terapeutiske formål mv.	319
4.6.1	Sterilisering	320
4.6.2	Kastrering.	321
4.6.3	Kjønnskifteoperasjoner	322
4.6.4	Omskjæring/Kjønnslemlestelse	323
4.6.5	Operasjoner og inngrep ut ifra estetisk/kosmetiske hensyn mv.	325
4.7	Om dødshjelp	326

4.7.1	Hva er dødshjelp? Eutanasi og assistanse til selvmord . . .	326
4.7.2	Dødshjelp og samtykkeproblematikken.	327
4.7.3	Noen hovedspørsmål	329
4.7.3.1	Dødshjelp er et vanskelig tema	329
4.7.3.2	En del kompliserte, klassiske dødshjelpsituasjoner . .	331
4.7.4	Noen hovedmomenter fra dødshjelp-diskusjonen	339
4.7.5	Bør dødshjelp i større grad legaliseres i Norge?	343
4.8	Den alternative pasient	344
4.8.1	Rettsgrunnlag	344
4.8.2	Hva er alternativ behandling?	345
4.8.3	Rettigheter og plikter mv.	346
4.8.3.1	Har pasienten en rett til alternativ behandling?	346
4.8.3.2	Forholdet til andre lover, registreringsordningen mv. .	346
4.8.3.3	Forsvarlighetskravet	347
4.8.3.4	Tittel og markedsføring	348
4.8.3.5	Grenser for alternativ behandling.	349
4.8.3.6	Straff, sanksjoner og erstatningsansvar	351
4.8.3.7	Har «den alternative pasient» en klagerett?	353
4.8.4	Noen avsluttende kommentarer	353
4.9	Bruk av tvang overfor pasienter som mangler samtykkekompetanse, og som motsetter seg helsehjelpen . . .	354
4.9.1	Innledning	354
4.9.2	Hvilke pasienter omfattes av tvangsreglene i pasientrettighetsloven kap. 4A?	355
4.9.3	Pasienten mangler samtykkekompetanse og motsetter seg helsehjelpen	356
4.9.4	Nærmere vilkår for bruk av tvang	357
4.9.5	Hvilke typer tvangstiltak kan anvendes?	359
4.9.6	Hvem treffer det formelle tvangsvedtaket?	360
4.9.7	Rettssikkerhetsgarantiene	362
4.9.7.1	Klageretten	362
4.9.7.2	Helsetilsynets overprøving av vedtaket	362
4.9.7.3	Forvaltningslovens anvendelse	363
4.9.7.4	Domstolsprøving	363
4.9.7.5	Pasient- og brukerombudet.	364
4.9.8	Resymé og kritikk	364
4.10	Om barn som pasienter, og som pasienters pårørende	367
4.10.1	Oversikt over reglene om barn som pasienter	367
4.10.2	Særregler om barn på sykehus mv.	367
4.10.3	Regler som skal beskytte barn som har foreldre som er psykisk syke, rusmisbrukere eller har alvorlig somatisk sykdom eller skade.	372
4.10.4	Helsevesen og barnevern	374
4.11	Hovedregler om forsøkspersoner og medisinsk forskning mv. .	376

4.11.1 De viktigste reglene i helseforskningsloven	376
4.11.2 Særregler om forskning som direkte involverer mennesker	382
4.11.3 Noen internasjonale kilder	385
KAPITTEL 5	
HELSEPERSONELLRETT	387
5.1 Kjennetegn ved helsepersonellretten	387
5.2 Hva er en helsearbeider? Hvem gjelder reglene for?	389
5.3 Helsearbeiderens samfunnsplikter og samfunnsansvar	391
5.3.1 Oversikt	391
5.3.2 Ressursbruk – sparsomhetsplikten	392
5.3.3 Plikten til å følge gjeldende rett, og være underlagt tilsyn. «Lovlydighetsplikten»	392
5.3.4 Meldeplikter, opplysningsplikter	394
5.3.4.1 Helsearbeiderens varslingsplikter	394
5.3.4.2 Opplysninger til nødretter, politiet mv.	397
5.3.4.3 Opplysninger til sosialtjenesten	398
5.3.4.4 Opplysninger til barnevernet	399
5.3.4.5 Opplysninger angående førerkort og sertifikat for bil og fly	400
5.3.4.6 Melding om fødsler	400
5.3.4.7 Melding om dødsfall	400
5.3.5 Pliktmessig avhold	401
5.3.6 Begrensninger i adgangen til å motta gaver, provisjon, tjenester mv.	402
5.3.7 Rekvirering av reseptbelagte legemidler	403
5.3.8 Undersøkelser i forbindelse med straffbare forhold	404
5.3.9 Plikter ved markedsføring	404
5.3.10 Beordringsplikt	405
5.3.11 Krav til attester og legeerklæringer mv.	406
5.3.12 Plikt og rett til å delta i Norsk Pasientskadeerstatning	406
5.4 Helsearbeiderens pasientplikter	407
5.5 Reaksjoner og sanksjoner ved brudd på pliktregler, ved overgrep og rettskrenkelser.	407
5.5.1 Helsearbeiderens forskjellige typer ansvar, blant annet straffansvar.	407
5.5.2 Anmodning om vurdering av mulig pliktbrudd	409
5.5.3 Advarsel	410
5.5.4 Tilbakekall av autorisasjon og lisens	411
5.5.5 Suspensjon	412
5.5.6 Begrenset autorisasjon	412
5.5.7 Pålegg om sakkyndig undersøkelse	412
5.5.8 Frivillig avkall på autorisasjon, lisens eller spesialistgodkjenning.	413

5.5.9	Ny autorisasjon, lisens eller spesialistgodkjenning	413
5.5.10	Tap av retten til å rekvirere legemidler i gruppe A og B . .	413
5.5.11	Suspensjon av rekvireringsretten	414
5.5.12	Straff ved brudd på lov om helsepersonell	414
5.5.13	Statens helsepersonellnemnd	415
5.5.14	Domstolsprøving	415
5.5.15	Kan helsearbeideren kreve erstatning ved ugyldig suspensjon og tilbakekall?	416
5.6	Helsearbeiderens etiske plikter. Noen hovedregler	416
KAPITTEL 6		
PÅRØRENDES RETT 420		
6.1	Innledning	420
6.2	Hvem er de pårørende/nærmeste?	422
6.3	Pårørendes rett til informasjon og journalinnsyn	422
6.4	Informasjonsregelen etter pasientens død	424
6.5	Pårørendes rett til å medvirke	425
6.5.1	Hovedregelen	425
6.5.2	Pårørende kan samtykke på vegne av pasienten	425
6.5.3	Pårørende medvirker sammen med pasienten	426
6.6	Særregler om pårørende i det psykiske helsevern	427
6.6.1	Pårørende kan klage til kontrollkommisjonen	428
6.6.1.1	Ved tvungen observasjon og tvungent psykisk helsevern	428
6.6.1.2	Tvangstilbakeholdelse	428
6.6.1.3	Løpende «velferdskontroll»	428
6.6.1.4	Andre tiltak og inngrep overfor pasienten	428
6.6.2	Samarbeid	430
6.6.3	Dom på overføring	430
6.6.4	Uttalerett	430
6.6.5	Domstolsprøving	430
6.7	Kommunikasjon og samspill mellom personalet og de pårørende?	431
KAPITTEL 7		
NORSK PASIENTSKADEERSTATNING 433		
7.1	Hovedregler og system	433
7.1.1	Pasientskadeloven	433
7.1.2	Oversikt over alminnelige erstatningsrettslige prinsipper .	440
7.2	Særlige vurderingsmomenter etter pasientskadeloven	443
7.2.1	Skadelidtes krav til helsevesenet	443
7.2.2	Ressurssituasjonen	444
7.2.3	«Rimelighetserstatning»	444
7.3	Uoppklarte årsaksforhold	445

7.4	Krav om erstatning. Foreldelse og framgangmåte	445
7.5	Eksempler på avgjørelser fra Norsk Pasientskadeerstatning . .	448
7.6	Vil Norsk Pasientskadeerstatning kunne dekke tap ved skader som følge av alternativ behandling?	451
7.7	Vil Norsk Pasientskadeerstatning kunne dekke tap ved skader som følge av medisinske tiltak/inngrep som ikke primært har et terapeutisk formål?	452
KAPITTEL 8		
RETTSREGLENE – VIRKER DE?		
8.1	Problemet. Rettsregler på papiret og rettsregler i virkeligheten	453
8.2	Rettsreglene virker de? Noen spørsmål og eksempler	454
8.2.1	Oversikt over framstillingen	454
8.2.2	Pasientombudenes felles årsmelding 2008 og 2009	454
8.2.3	Rusmiddelmissbrukernes helseproblemer og helsetjenestetilbud	457
8.2.4	Fanger som pasienter	459
8.2.5	Helsetilsynets rapport om lovbrudd overfor eldre med store og sammensatte behov	460
8.2.6	Noen rapporter om tilstanden i det psykiske helsevern . .	462
8.2.7	Helse, sosial ulikhet og rettigheter.	469
8.3	Noen konklusjoner og refleksjoner. Rettsreglene – virker de? .	470
REFORMFORSLAG. NYE LOVER OG REGLER MV.		
LITTERATUR		
OFFENTLIGE DOKUMENTER MV.		
OVERSIKT OVER DE VIKTIGSTE LOVENE.		
LOVREGISTER		
DOMSREGISTER		
STIKKORDREGISTER		